

## Tipološka analiza vinčanskih figurina sa Vitkova

---

*U radu se analiziraju vinčanske antropomorfne figurine sa lokaliteta Vitkovo kod Aleksandrovca Župskog. Analiza je zasnovana na dokumentaciji sa iskopavanja kampanje 2001, koja je za potrebe ovog rada ustupljena od strane Narodnog muzeja u Kruševcu. Tipološka analiza figurina podrazumevala je njihovo opredeljivanje u neku od faza vinčanske kulture, na osnovu već opredeljenih figurina sa drugih vinčanskih lokaliteta.*

---

### Uvod

Lokalitet Vitkovo nalazi se u središnjem delu Župske kotline, koja je smeštena u podnoju planina Kopaonika, Goča i Željina i udaljen je od Kruševca 25 km, a od Aleksandrovca 3 km (slika 1).

Pažnju naučne javnosti lokalitet je privukao šezdesetih godina XX veka, slučajnim otkrićem tri masivne neolitske figurine. Nakon toga, izvršena su prva istraživanja i zaštitna arheološka iskopavanja 1969. godine, od strane Narodnog muzeja u Kruševcu i Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture iz Kraljeva. Potom su usledila rekognosciranja i zaštitna arheološka iskopavanja: 1971. godine (u okviru iste kampanje), 1992. godine sondažno je ispitan lokalitet Vitkovo (Mrkobrad 1993: 231-232). Godine 1999, rekognosciranje je izvršila Marija Marić, polaznik Programa arheologije ISP (arheo.www.psc.ac.yu).

Ovo istraživanje bazira se na dokumentaciji sa zaštitnih arheoloških iskopavanja 2001. godine, kojim je rukovodio arheolog D. Rašković. Iskopavanje je izvršeno neposredno uz Kožetinsku reku,

na imanju porodice Trifunović. Na mestu gde su tragovi lepa ukazivali na mogućnost postojanja neolitske kuće, otkrivena je otpadna jama koja je pored ostalog materijala sadržavala i antropomorfne figurine (Bugar 2003). Tokom iskopavanja 2001. godine pronađena je otpadna jama, dimenzija 4.80×3.70 m, koja je otkopana do dubine od 0.90 m. Unutar jame konstatovana je antropomorfna plastika zajedno sa keramikom, peharima, žrtvenicima, amuletima, životinjskim kostima i pepelom.

Cilj ovog rada je tipološka obrada otkrivenih figurina, kao i njihova hronološka pripadnost.

### Materijali i metode

Ispitano je svih 25 antropomorfnih figurina nađenih na lokalitetu Vitkovo u kampanji 2001. godine. Korišćena je literatura o vinčanskim lokalitetima kod kojih je vinčanska plastika tačno opredeljena u neku od faza vinčanske kulturne grupe: Vinča (Garašanin 1979: T. XXX/ 1, 2, 4; T. XXXII/ 1, 2, 4, 6), Selevac, Supska (Garašanin M. i D. 1979: 17-20), Predionica (Garašanin 1979: T. XXXIII/ 3), Bariljevo (Garašanin 1979: T. XXXIII/ 1), Valač i Fafos (Bulatović 2003: 23-54; Garašanin 1979: T. XXXI/ 2, 3, 4; T. XXXII/ 3). Tipološka shema Milutina Garašanina (1979: 152) omogućila je sagledavanje tipoloških karakteristika figurina po fazama (Vinča-Tordoš I, Vinča-Tordoš II, Gradačka faza, Vinča-Pločnik). Prilikom tipološke analize vitkovačkih figurina, konstatovana su njihova stilska obeležja po određenim fazama, a koja ranije nisu uočena.

---

*Tamara Mladenović (1987), Kruševac, Kneza Miloša 3/12, III razred Gimnazije u Kruševcu*

#### MENTORI:

*Marija Marić, student III godine arheologije, Filozofski fakultet u Beogradu*

*Monika Milosavljević, student I godine arheologije, Filozofski fakultet u Beogradu*



Slika 1. Geografski položaj lokaliteta Vitkovo

Figure 1. Geographic location of Vitkovo site

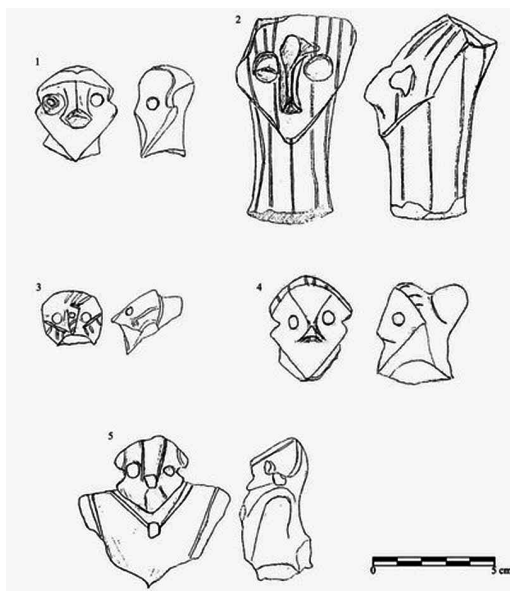
## Rezultati

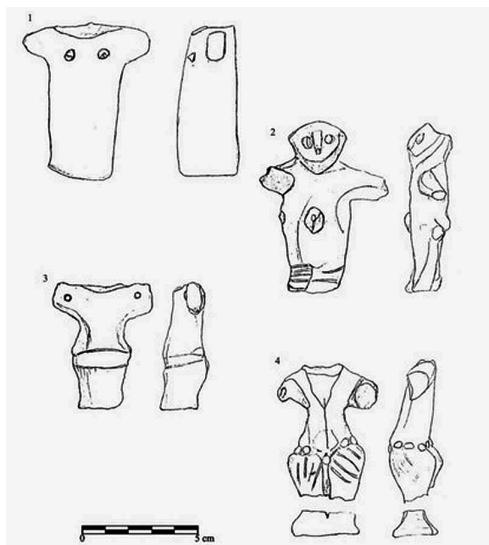
Prilikom analize, uočeno je da vitkovačke figurine u većem broju pripadaju fazi Vinča-Pločnik, tačnije njih 16 (slika 4/1-6; slika 5/1-5; slika 6/1-5), dok se ostale ne mogu pouzdano opredeliti u određenu fazu, ali svakako pripadaju mlađoj fazi vinčanske kulturne grupe (slika 2/1-5; slika 3/1-4). Uočeno je da pojedine figurine imaju i neke atipične stilске karakteristike, koje prema rečima mr B. Tripkovića predstavljaju odlike lokalne varijante vinčanske kulture.

Što se tiče konkretnih stilskih karakteristika pomenutih figurina, javljaju se figurine poligonalnog tipa lica, sa izvučenim kosim potiljkom (slika 2/2, 3), plastičnih okruglih očiju (slika 2/1-5; slika 3/2). Jedna figurina ima predstavu punde (slika 2/4), a jedna ukrašenu glavu i vrat urezanim vertikalnim linijama (slika 2/2). Zanimljiva je i figurina koja očigledno predstavlja muškarca (slika 2/5). Takođe se javlja figurina sa ptičjim licem (slika 2/3). Usta se ne pojavljuju ni na jednoj od figurina. Što se tela tiče, predstavljano je uglavnom steatopigno, sa tendencijom da se trup spljošti, što je karakteristično za mlađi period vinčanske kulture (slika 3/3, 4). Stomak je izražen na tri figurine (slika 3/2-4), dok je kod jedne telo valjkasto predstavljeno, sa malim

Slika 2. Vinčanske antropomorfne figurine sa Lokaliteta Vitkovo (dokumentacija Narodnog muzeja u Kruševcu)

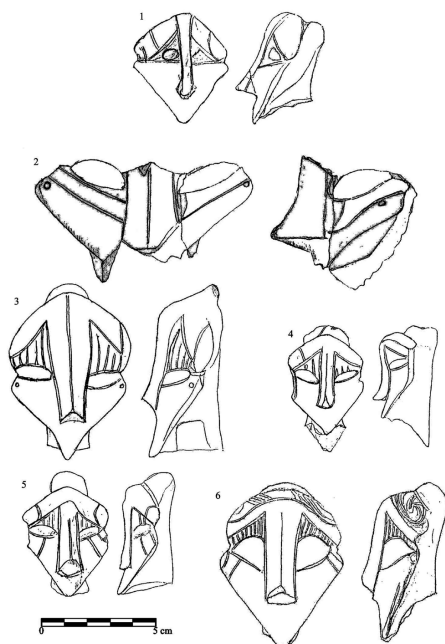
Figure 2. Antropomorphic Vinča figurines from Vitkovo site (Documentation of National Museum in Kruševac)





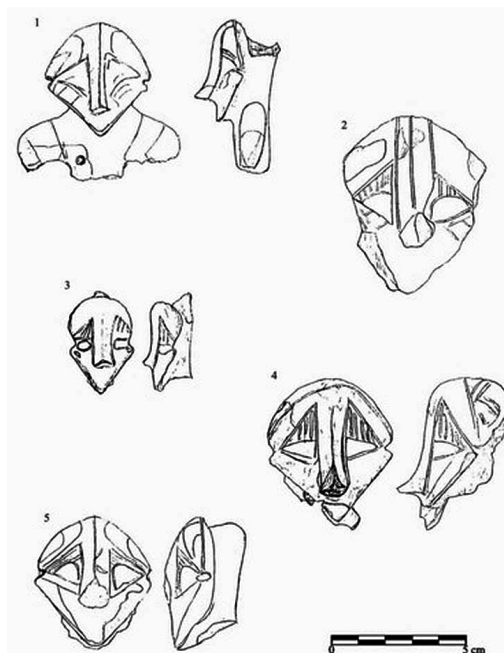
Slika 3. Vinčanske antropomorfne figurine sa Lokaliteta Vitkovo (dokumentacija Narodnog muzeja u Kruševcu)

Figure 3. Antropomorphic Vinča figurines from Vitkovo site (Documentation of National Museum in Kruševac)



Slika 4. Vinčanske antropomorfne figurine sa lokaliteta Vitkovo (dokumentacija Narodnog muzeja u Kruševcu)

Figure 4. Antropomorphic Vinča figurines from Vitkovo site (Documentation of National Museum in Kruševac)

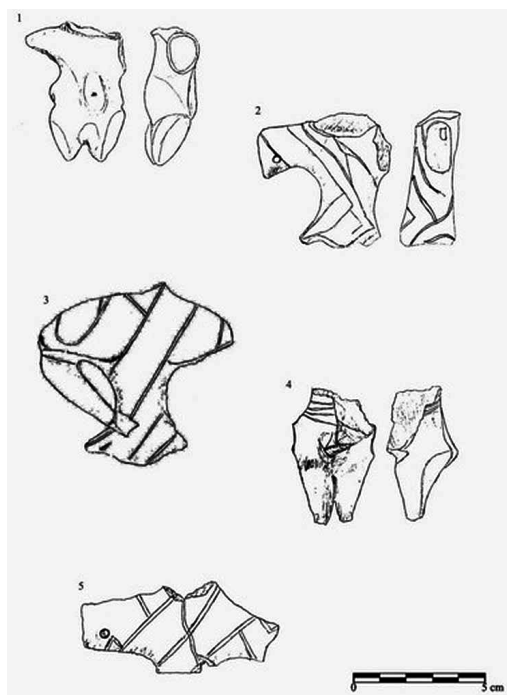


Slika 5. Vinčanske antropomorfne figurine sa Lokaliteta Vitkovo (dokumentacija Narodnog muzeja u Kruševcu)

Figure 5. Antropomorphic Vinča figurines from Vitkovo site (Documentation of National Museum in Kruševac)

plastičnim grudima (slika 3/1). Noge su povezane slabo istaknutim udubljenjem (slika 3/2), a odeća je predstavljena samo na jednoj figurini i to u vidu urezanih linija, sa kružnim urezima u predelu pojasa (slika 3/4). Na figurini muškarca, uočava se predstava ogrlice (slika 2/5), dok su na jednoj od figurina uočene perforacije na kratkim rukama (slika 3/3).

Antropomorfna plastika iz faze Vinča-Pločnik predstavljena je sa poligonalnim licem u vidu maske, velikih segmentnih očiju (slika 4/1-6; slika 5/1-5), koje su kod pojedinih figurina bušene u uglu (slika 4/2, 3), samo se na jednoj figurini perforacija nalazi na trupu, u predelu grudi (slika 5/1). Usta se, kao i u prethodnoj fazi, ne pojavljuju ni na jednoj od figurina. Zastupljena je ornamentika na licu, u vidu urezanih trepavica i linija ispod očiju (slika 4/1-6; slika 5/1-5). česta je pojava punde na glavi (slika 4/3-6). Predstave tela variraju od figurine do figurine. Kod jedne je naglašen stomak i ruke su kratke (slika 6/1), dok jedna ima naglašene gluteje i vulvu (slika 6/4), a na sledećoj je trup pljosnat i ukrašen



Slika 5. Vinčanske antropomorfne figurine sa Lokaliteta Vitkovo (dokumentacija Narodnog muzeja u Kruševcu)

Figure 5. Antropomorphic Vinča figurines from Vitkovo site (Documentation of National Museum in Kruševac)

paralelnim i vertikalnim urezima, sa izraženim ramenima i jednom rukom položenom na trbuhu (slika 6/3). Kod jedne figurine je takođe trup pljosnat i ukrašen urezanim linijama, s tim što su ruke kratke i bušene (slika 6/2). Na dvema figurinama uočavaju se izdvojene noge (slika 6/1, 4).

## Diskusija

Jedan od problema ovog rada bio je kontekst nalaza figurina. Nakon razgovora sa arheolozima M. Bugarom i G. čadenović, koji su učestvovali na iskopavanju Vitkova 2001. godine, potvrđeno je da je kontekst nalaza antropomorfnih figurina jama (od strane rukovodioca iskopavanja, D. Raškovića, okarakterisana kao otpadna), datovana u mlađi period vinčanske kulturne grupe. U kontekstu otpadne jame, pored figurina, pronađeni su: keramika, žrtvenici, pehari, amuleti i životinjske kosti izmešane sa pepelom. Međutim, postoje indicije za pretpostavku

da je u pitanju kulna jama, upravo zbog njenog sadržaja. Pehari, žrtvenici, amuleti i antropomorfna plastika su najčešće u literaturi opredeljavani kao kulni predmeti, mada bi pitanje funkcionalnosti i ovih predmeta moglo biti predmet polemike. Ako se tome priključi i postojanje fragmentovanih životinjskih kostiju i pepela, što može upućivati na žrtvovanje, onda se mogu postaviti neke osnove za preispitivanje ove problematike; jer se upravo ova kva mešavina nalaza povezuje sa kultom, odnosno mestom na kome je kult sproveden. Nasuprot tome, životinjske kosti sa pepelom, kao što je slučaj na lokalitetu Vitkovo, mogu ukazivati na to da se radi o običnim dnevnim aktivnostima, odnosno da su ljudi tu odlagali otpatke od hrane koju su spremali.

Takođe, među vitkovačkim figurinama nailazimo i na prikazivanje pola, gde se javljaju steatopigne ženske figurine sa naglašenim grudima, ali i one koje nemaju eksplicitno naglašene attribute. Samo telo više nije potpuno golo, već se često nailazi na predstavi odeće u vidu resa ili paralelnih linija, sa raznim ukrasima (slika 3/4). Javljaju se i različito oblikovane glave, sa plastičnim nosom, očima, urezanim trepavicama, uredno nameštenom frizurom (slika 4/6). Sada je ljudski lik kompletniji, ali i raznovrsniji, što možda govori o prvim tragovima različitih ukusa, ali i slobode da se svi ti ukusi izraze i pokažu.

Kao što je već pomenuto, na osnovu ranijih analiza pokretnog materijala, došlo se do zaključka da postoje sličnosti lokaliteta Vitkovo sa vinčanskim lokalitetima na Kosovu (Mrkobrad 1993: 232; čadenović, Rašković i Bugar 2003: 7). Lokaliteti ovakvog tipa, po svom pokretnom materijalu, predstavljaju lokalnu varijantu vinčanske kulture (Glišić 1959-1960: 248; Garašanin 1979: 185, Garašanin 1973: 107). Sličnost Vitkova sa kosovskim lokalitetima je veoma uočljiva upravo na antropomorfnoj plastici. Jedan od primera je stilizacija glave i lica, sa bogatstvom urezane ornamentike, što je karakteristično za figurine sa Vitkova, kao i za figurine sa lokaliteta na Kosovu, a kao konkretan primer može se uzeti lokalitet Valač, koji je datovan u fazu Vinča-Pločnik (Glišić 1959-1960: 249).

## Zaključak

Tipološka analiza antropomorfnih figurina sa lokaliteta Vitkovo pokazala je da je u okviru jame pronađene 2001. godine, zastupljena mlađa faza vinčanske kulturne grupe. Veći broj figurina je opre-

deljen u fazu Vinča-Pločnik, dok se za ostale nije moglo sa sigurnošću govoriti o njihovoj hronološkoj pripadnosti unutar vinčanske kulture, s obzirom na to da imaju stilske karakteristike koje nisu tipične. Međutim, ranije navedene analogije opravdavaju pretpostavku da je u ovom slučaju u pitanju lokalna varijanta vinčanske kulture, koja ima velikih sličnosti sa vinčanskim lokalitetima na Kosovu.

**Zahvalnost.** Veliku zahvalnost dugujem arheolozima Narodnog muzeja u Kruševcu, posebno M. Bugaru, kao i Lj. Vasiljeviću, D. Raškoviću i G. Čadenović, bez čije svesrdne pomoći ovaj rad u velikoj meri ne bi bilo moguće napisati, a značajnu olakšicu predstavljalo je i nesmetano korišćenje nepublikovanih nalaza kao i čitave dokumentacije vezane za ovu temu. Takođe se zahvaljujem i mr B. Tripkoviću, asistentu odeljenja za arheologiju na Filozofskom fakultetu u Beogradu, na korisnim sugestijama pri tipološkom opredeljivanju nalaza.

## Literatura

Bugar M. 2003. *Izveštaj sa zaštitnih arheoloških istraživanja na lokalitetu Vitkovo – Divlje polje*. Rad u pripremi za štampu.

Bulatović A. 2003. *Nalazi vinčanske kulture sa Fafosa i Valača*. Vranje: Narodni muzej

Čadenović G. Rašković D. i Bugar M. 2003. *Vitkovačko polje u praistoriji. Naselje vinčanske kulture*. Kruševac: Narodni muzej

Garašanin M. 1979. Vinčanska grupa. U: *Praistorija jugoslovenskih zemalja*, tom II (ur. A. Benac).

Sarajevo: Svjetlost. str. 152-190.

Garašanin M. 1973. Mlade kameno doba. U: *Praistorija na tlu SR Srbije*. Beograd: Srpska književna zadruga. str. 87-107.

Garašanin M. Garašanin D. 1979. *Supska, Stublina – praistorijsko naselje vinčanske grupe*. Narodni muzej Beograd

Glišić J. 1959-1960. Neke specifičnosti u kulturi vinčanske grupe na Kosovu i u južnom Pomoravlju. *Glasnik muzeja Kosova i Metohije* IV-V: 248-249.

Mrkobrad D. 1993. župa aleksandrovačka-novi arheološki spomenici. *Glasnik srpskog arheološkog društva* IX: 164-172.

Srejović D. 1997. *Arheološki leksikon* (ur. J. Marjanović). Beograd: Savremena administracija. str. 276-1103.

Tringham R. Krstić D. 1990. *Selevac – A Neolithic Village in Yugoslavia*. Los Angeles: Institute of Archaeology, University of California

---

*Tamara Mladenović*

## Typological and Functional Analyses of nEolithic Figurines from Vitkovo Site

Vinča figurines from the archaeological site of Vitkovo near Aleksandrovac, Serbia were analyzed. Analyses were based on documentation about figurines from archaeological investigation – campaign of year 2001, which had been provided by National museum in Kruševac. The typological analyses of figurines considered their assignment in some of the periods of Vinča culture, based on the already assigned figurines from other Vinča sites, for which was made special form during the research. Also, the functional analyses of the figurines were done in this work, which considered the explanations of what could the figurines present to their creators, and it was based on different archaeological theories. The aim of doing this kind of analyses was to find out more on people who lived in Vitkovo in the neolithic period.

